

CZÉBELY LAJOS

ADALÉKOK A VISKI REFORMÁTUS EGYHÁZ 16–17. SZÁZADI TÖRTÉNETÉHEZ

(A REFORMÁCIÓ 500. ÉVFORDULÓJÁRA)

AZ EGYHÁZ TÖRTÉNETE A HITÚJÍTÁSIG

A régi korokból kevés adatunk van a máramarosi Viskről és környékéről, különösen, ami a település lakóinak hitéletét illeti. Szerencsénk mégis, hogy Peleskey Sándor [1], a viski református gyülekezet lelkésze a 20. század második évtizedének elején megírta a viski református egyház történetét [2]. Ez a ma már felbecsülhetetlen értékű dolgozat nemcsak a református egyház-, de a falutörténet kútfője is. Ezen kívül Czébely Lajos *Visk története* c. monográfiájában [3], valamint a viski magyar iskola történetét [4] feldolgozó könyvében is kitér időrendben a település vallási életére.

A vidék történetével foglalkozó irodalom szerint a magyarok 985. évi bejövetelét megelőzően a későbbi Máramaros területén gyér lakosságú és elszórt avar, szláv, esetleg bolgár telepek feltételezhetők [5]. Témánk szempontjából azonban fontosabbak azok a források, amelyekből megtudjuk, hogy Ugocsa megye (amelyhez akkor még Visk tartozott) eredetileg magyar királyi vadászó terület volt, ahol a 12. század második felében erdőispánság jött létre. Az itt létrehozott települések II. Géza vagy III. Béla idején szász telepésekkel töltődtek fel. A tatárjárást követően Sásvár megye helyébe lépett Ugocsa megye, mely igen korán, a 13. század végére nemesi megyévé alakult [6]. Az ispánság területén létrehozott települések lakói keresztények voltak, hiszen Visket is templomával (1270) együtt említik először (Szentpétery 1943, 168).

Az okiratok bizonyítják, hogy a terület a 12. század végéig az erdélyi püspökséghez tartozott, ekkor azonban III. Béla, majd II. András Ugocsa tizedét az egri egyháznak adományozta. V. István 1271. évi oklevele szerint a tizedet szintén az egri püspökség élvezte. A 13. század végén, 1288. október 27-én IV. László pedig a már Borsa nembeli Kopasz ugoscai ispán által beszedett tizedet

visszaadta az erdélyi püspökségnek. III. András, az utolsó Árpád-házi királyunk, halála előtt két évvel a viski várat a hozzátartozó faluval és hatalmas birtoktesttel együtt Máramaroshoz csatolta, létrehozva ezzel egy új vármegyét, amelynek Visk lett központja. III. András az erdélyi püspökséghez való tartozást erősíti meg 1299. augusztus 10-i oklevelében, amely szerint Máramaros az erdélyi egyházmegyéhez tartozott és tartozik. A megerősítést az egri püspökség azonban nem vette tudomásul (Mihályi 1901, 3). Ezért az erdélyi püspök jegyzője, Miklós főesperes, kanonok, a püspök nevében fellebbezett az apostoli szentszékhez törvénytelennek tartva az egri püspök részéről a Máramaros felletti egyházi joghatóság és papi tized királytól való kieszközölését [7]. Az említett fellebbezésnek előzménye, hogy már a 12. század elejétől a kunok-tatárok-tól való védekezés céljából egy katonai igazgatás alatt állott Magyarország egész keleti széle Brassótól Máramarosig. [8] Az Árpád-ház kihalása után azonban Máramaros, s így Visk is, az esztergomi érsekség egri püspökségének tartozékává vált. „Boleszló esztergomi érsek 1326-os oklevelében megerősíti az öt város plébánosait az általuk „iam ab antiquo” gyakorolt *ius archidiaconale*-ban és a tizedszedés jogában” (S. Benedek 2001, 62). Úgy látszik azonban, hogy nem volt könnyű megszakítani a kapcsolatot az erdélyi püspökséggel, mert még egy 1346. július 11-én kelt okmányból is arról értesülünk, hogy „az egri káptalan tanúsítja, hogy Benedek szigeti lelkész és máramarosi vikárius esküt tett arra, hogy a jövőben az egri mint megyei püspökének hű alattvalója lesz, és az erdélyi vagy más püspököt feljebbvalójának el nem ismeri. György, viski lelkész hasonlóképp eskü alatt fogadá, hogyha Benedek pap esküjét meg nem tartaná, őt a püspöknek feljelenti” (Mihályi 1901, 23).

Róbert Károly uralkodásával Visk történetének olyan új fejezete kezdődött, amely több évszázadra kihatással volt lakóinak életére. A király 1329. április 26-án kelt oklevelében [9] Visk (ugyanúgy Huszt, Técső és Hosszúmező) magyar és szász hospeseit a Szőlősisivel azonos jogokban és szabadságban részesíti. A mai nyelven autonómiának is nevezhető jogállás egy sor privilégium mellett „*tisztviselőik és papjuk szabad választását*” is tartalmazza. (Mihályi 1901, 8-11)

Miután 1352-ben Nagy Lajos Szigetet is koronavárosi rangra emelte, kialakult a terület egyházi szervezete az egri püspökség keretében önálló archidiaconátussal, benne plébániákkal az öt koronavárosban. „Hosszúmező, Sziget, Técső és Visk szellemi fészke az akkori megyének, míg a huszti vár a hadászat főpontjául szolgál” – állapítja meg Várady Gábor (Várady 1997, 25).

A viski lelkészek közül kettőnek nevét ismerjük ebből az időből: 1346-ban György, 1373-ban János (Johannes) a plébános.

A HITÚJÍTÁS ÉVEI

A KEZDETEK

A 16. század elejének legfontosabb eseménye a viskiek számára a kornak a kereszténység elterjedése óta legnagyobb szellemi forradalmával, a reformációval kapcsolatos. Luther vallása Erdély felől hódítja meg Máramarost. A reformáció Erdélyben 1520-ban jelentkezik „szebeni kereskedők által, kik Németes Szászországokba járván fel az időben kereskedni, Luther' vallást illető munkáit lehozták az árukkal együtt hónukba. — Ez időben jövének bé még két szerzetesek Ambrus és Surdáster János, szilésiai fik, kik Vittenbergben Luthert hallgatták, ezek a' szebeni főbíró Penflinger Márkot egyszersmind szász nemzet' grófját Luther év. hittanjára téríték” (Székely 1840, 48).

A hitújítás meglepően gyorsan teret hódít a Máramaros megyei Visken is. A források szerint ez a viski és a nagyszebeni szászok abban az időben még élő kapcsolatának köszönhető. Peleskeynél olvashatjuk: „Ezt e korban élő viski emberek nevei és e korabeli okmányok, levelek igazolják. A viski szászok: Burez, Klos, Gross stb. a szebeni szászok neveivel azonosak” (1925, 5). Ebben az időben a koronavárosokban csak magyarok és elmagyarosodott szászok laktak, Visken megközelítőleg 400-500 lélek (i. m. 56). A reformáció kezdetének Visken Peleskey (1925, 5) is a máramarosi koronavárosokkal foglalkozó irodalomban széles körben elterjedt 1524. évet tartja Debreceni Ember Pálra hivatkozva: „... cuius prima semina in oppido Visk einsdem districtus A. 1524 per M. Ramasius etcetera...” (Lampe 1728, 108). Ma már ez az időpont túl korainak tűnik.

Ha utánajárunk Nagyszeben város két reformátora, Ramasi Mátyás (Ramaschi, Ramasius, Ramasy) és Surdaster (Szurdasster) János ténykedésének, megtudjuk, hogy a két Sziléziából származó prédikátor már 1521-ben együtt hirdette Luther tudományát Szebenben. 1523-ban Szalkay László esztergomi érsek maga elé idézte őket felelőségre vonásuk végett, de később szabadon bocsátotta. Máshol azt olvashatjuk, hogy levélben dorgálta meg őket újításukért az érsek. Ezt követően „Surdaster Visk vidékére menvén, a' Luther' tudománya terjesztésére, helyébe Altenberg Bertalan vittetett...” – írja Tóth Ferenc (1808, 23-24), majd így folytatja: „Amint bánt a Szilágysággal Deretskei Demeter; úgy bánt 1524-ben Ramaschi Mátyás Szigettel, és Kálmántsehi Sánta Mihály Munkátstsal, és azon Vár comendánsával Petrovits Péterrel 1530-ban. Midőn pedig Huszti Tamás Huszton az ő szüléit és atyafiait meglátogatta, azokat, és azoknak barátit a

Római Eklésiából kitérítette; mellyért űzőben vétetvén, hogy kézre ne kerüljön, a szomszéd helységekbe szaladt, és Tetsöt, Visket Hoszszúmezőt fogva hozta a Protestáns Vallás követésére” (i. m. 37).

Az utóbbi eseményekre azonban már 1547-ben került sor. Glück László szerint ez inkább hitelt érdemlő adat, valamint egy másik is, amely szerint 1545-ben a lutheránus erdői zsinat aláírói közt már szerepel Huszti Tamás (Glück 2006, 439–440). Ezek nyomán megállapíthatjuk, hogy Visken a hitújítást Ramasi Mátyás kezdte el, Surdaster János folytatta és Huszti Tamás fejezte be a század 40-es éveinek derekára.

A Nagybányai Református Egyházmegyében, amelynek történetében Ramasi szintén fontos szerepet játszott, viski származásúnak tartották a prédikátort, de Surdaster Jánossal kapcsolatban is olvashatunk hasonló megállapítást: „Szebenből Surdaster vagy süket János Viskre „mint talán születése helyére” költözött.” [10] Ezek a hitelt nem érdemlő adatok onnan származhatnak, hogy a két hittérítő szálláshelye a máramarosi tevékenységük idején valószínűleg Visk volt.

ÚTKERESÉS

Eleinte Visken is Luther tanai domináltak. A lakosság hitének alapja az Augsburgi Hitvallás (Ágostai Hitvallás) lett. Egy jó évtized múltán azonban csatlakoztak a svájci (helvét) reformációhoz, elfogadva Kálvin fő tanítását, az eleve elrendelés (predesztináció) elvét. Kálvin kettős predesztinációs tana szorosan összefügg azzal, hogy ő tagadta az emberi akarat szabadságát. Szerinte az emberi akarat beteg, képtelen az igazi jóra, csak a rosszat képes igazán és teljes erővel akarni. Mivel akaratunk nem szabad, ezért nem függhet tőlünk, hogy jót teszünk-e vagy rosszat, s így az sem függhet tőlünk, hogy üdvözülünk vagy sem. Megigazulásunk és üdvözülésünk csupán attól függ, hogy Isten eleve örök üdvösségre vagy örök kárhozatra választott-e ki bennünket. A helvét reformációt Visken Peleskey az 1556-os évhez és Pál pap nevéhez fűzi (Peleskey 1925, 5-6), de Tót Ferencznél is (1808, 29-50) ezt olvashatjuk: „Sziget, Huszt, ’s több ezen vidéken levő helyek, egy Pál nevű Református Prédikátor által behozattak, mint azon Ekklesiái Megye’ Matrikulájából ki jegyeztetett, 1556-ban a¼ Reformáta Vallásra.” [11]

1557-ben kerül megszervezésre a tiszántúli helvét egyházkerület, amelyhez öt városi (Huszt, Visk, Técső, Hoszszúmező, Máramarossziget) és egy falusi (Remete) egyház tartozott, ezek szerveződtek majd néhány éven belül egyházmegyévé (Zoványi 1977, 13–14). A reformáció ilyen gyors ter-

jedését nagyban elősegítette, hogy a 16. század utolsó évtizedeiben a legfőbb, országos tisztségeket protestáns főurak viselték.

Mielőtt azonban a kálvinizmus végleg meggyökeresedett volna a máramarosi koronavárosokban, egy 1578-as adat arról tanúskodik, hogy a máramarosi városok magyar lakosai az újabb hitváltást, az antitrinitárius (szentháromság-tagadást) tant is követik. Glück László (2006, 440) utal Dávid Ferenc Szekeressi Basilius huszti unitárius espereshez (senior) intézett levelére, melyben egy máramarosi birtokos házassági ügyében adja meg a kért teológiai felvilágosítást (Szilágyi 1858, 779–780). A szóban forgó levél azt is bizonyítja, hogy Máramarosnak ebben az időben már unitárius esperese van Szekeressi Balázs személyében. Az előzményekhez tartozik, hogy „1568 tavaszán kezdenek a magyarországi eklézsiák is Szilágy-Szatmár vidéke, Tasnád, Nagy-Bánya és Huszt környéke önként az unitarizmus mellett nyilatkozni” (Kanyaró 1888, 216–217). Ugyanebben az évben a tordai országgyűlés az unitárius felekezetet bevett vallásá tette, ezt az évet tartjuk az Erdélyi Unitárius Egyház megalapítása évének.

Miképpen történhetett az, hogy az egész máramarosi protestáns egyházmegye unitárius lett?

Az Itáliából eredő tanítást, amely Isten egységét hangsúlyozza és tanítása központjává az egyházi szentháromságtan elleni harcot tette, otthon üldözték, s ezért képviselői Svájcban, Erdélyben és Lengyelországban folytatták tevékenységüket.

A reformációnak ezt a jelentős, radikális irányát Blandrata György [12], János Zsigmond (1540–1571) erdélyi fejedelem udvari orvosa ismertette meg az erdélyiekkel, s megnyerte az ifjú fejedelmet, aztán udvarának főembereit: Csáky Mihály (1492–1572) kancellárt, Bekes Gáspárt (1520–1579) [13], s a papság közül különösen Dávid Ferencet (1520 körül–1579) (Karácsonyi 1985, 128).

Dávid Ferenc wittenbergi és frankfurti tanulmányait követően Erdélyben elfogadja a reformáció lutheránus ágának tanításait, lelkész, majd püspök lett. Miután a reformáció helvét ágához csatlakozott, református püspöknek választották. Kolozsvár főlelkésze is volt, utána János Zsigmond erdélyi fejedelem udvari prédikátora. Ekkor kezdett antitrinitárius (1638-tól „unitárius”) nézeteket vallani. Ő lett az Erdélyi Unitárius Egyház megalapítója és első püspöke. János Zsigmond halála után az új fejedelem, a katolikus Báthori István megfosztotta az udvari papságtól. Dávid Ferenc egyre radikálisabb reformokat sürgetett. 1579-ben börtönben halt meg.

Hitújító tevékenysége során arra törekedett, hogy az új egyház megőrizze Erdély-szerte kivívott pozícióját, s ehhez tekintélyes pártfogói le-

gyenek János Zsigmond halála után is. Dávid Ferenc az új támogatókat Bekes Gáspár és Hagymássy Kristóf személyében találta meg.

Nem véletlen tehát, hogy éppen abban az időben – 1571-1573 között – erősödött meg az új vallás Máramarosban, amikor Bekes Gáspár a huszti váruralalom egyharmadának zálogbirtokosa és tényleges ura volt [14].

Még nagyobb szerepe volt ebben a folyamatban Hagymássy Kristófnak, aki talán a legtöbbet tette azért, hogy 1568 után Erdély-szerzte gyorsan kiépüljön az új vallás infrastruktúrája, templomok és iskolák összefüggő hálózata.

Hagymássy, miután a Szapolyaiak pártjára állt, Huszt várának kapitánya lett (1557–1564). Már ebben az időben nagy tekintélyt szerzett a megyében, sőt az egész Erdélyben. Mikor János Zsigmond 1566-ban Belgrádba ment Szolimán szultán üdvözlésére, erdélyi hadainak főparancsnokává Hagymássyt tette, hasznos szolgálataiért máramarosi kamaragróffá is kinevezte. Igaz, 1567-ben a huszti kapitányságot és a máramarosi főispáni címet letette, de Huszton továbbra is megmaradt tekintélye.

Hagymássy 1571-ben Bekes Gáspárral és Csáky Mihállyal együtt újra megszerezte 30000 Ft zálogösszeg fejében a Huszt várához tartozó uradalmakat. Valószínű ennek hatására lett a szentháromság-tagadás híve az öt koronaváros lakossága, miként az Désaknán történt 1570-ben, mikor az egyházi birtokok Hagymássy Kristóf tulajdonába jutnak, aki alkalmazza a „cuius regio eius religio”-nak (akié a föld, azé a vallás) a magyar közjogtól egyébként idegen elvét, így a földesúr után unitárius lesz a templom is.

János Zsigmond halála (1571) után azonban utóda, Báthori István, a katolikus ellenreformáció támogatója harcot indított az antitrinitarizmus ellen. Az is igaz, hogy „a négy vallás szabadsága Báthori István idejére állt vissza és 1575 májusában iktatják újra törvényekbe (V. t. c.), hogy egyben mereven el is zárkózzanak minden további újítástól ...” (Trócsányi 2005, 94)

VISSZA A KÁLVINIZMUSHOZ

Annak ellenére, hogy idővel megszűntek az ellenségeskedések Báthori és Bekes Gáspár, valamint Hagymássy között – az utóbbit Báthori 1576-ban Huszt várának főkapitányává is kinevezte –, az unitarizmus nem honosodott meg az öt koronavárosban, így Visken sem. Ha virágzó emléke sokáig meg is maradt a máramarosi egyházakban, a koronavárosok visszatértek kálvinista hitükhöz és szilárdan megmaradtak abban (Kanyaró 1891, 50).

Peleskey Sándor így foglalja össze a viski református egyház 17. századi helyzetét: „... virágzásnak indult eklézsiánk és benne a kegyes keresztyén élet. A városi tanács (akkor ez volt a presbiterium is) [15] istenes rendet tartott a néppel, szigorú fenytéekkel illetve a cégéres bünösöket és megbocsátó szeretettel bánt a bünöket megbánókkal... Anyagilag is megerősödött az egyház és így meg is szilárdult az. Bántások és üldöztetések nem érintették a gyülekezetet és a várost, melynek egész lakossága református lévén, felekezeti torzsalkodások sem emésztették népe erejét.” (Peleskey 1925, 8)

A 16-17. SZÁZADI VISKEN SZOLGÁLÓ REFORMÁTUS LELKÉSZEK KISLEXIKONA

Pál pap (? – ?)

Viski plébános. Vezetésével a viski hívek protestánsná, majd 1556-ban kálvinistákká lettek. Azt tudjuk még róla, hogy 1597-ig szolgálta a viski gyülekezetet.

Sárosi (Sárossy) János (? – ?)

1597-től 1613-ig szolgálta a viski gyülekezetet. Azt is tudjuk, hogy Viskről az ugoicsai Fertőszalmásra költözött.

Szepsi (Sepsy) Boldizsár (? – ?)

Máramarosi szénior [16] 1601 körül. Peleskey az egyháztörténetében nem említi, de neve, mint viski lelkésznek, szerepel a máramarosi református egyházmegye esperesei között 1604-ben (Zoványi 1977, 382).

Viski János (? – ?)

1613 és 1625 között teljesített szolgálatot szülőfalujában, ott is halt meg.

Szepsi (Sepsy) P. Menyhért (? – ?)

A prédikátor 1621-ben Rozsályon, 1625-től 1634-ig Visken szolgált. Sok jó tulajdonságát említik a jegyzőkönyvek. Mint esperes Máramarosszigeten is teljesített szolgálatot 1629-től 1630-ig.

Helmecei (Helmecei) L. Pál (? – ?)

1634-től 1636-ig szolgált Visken, majd Ardóba kerül. A váradi gyűlésen 1634-ben esperesnek választják. Mint viski lelkész teljesített szolgálatot 1633-ban vagy a 1634–1635. években Máramarosszigeten.

Viski B. (vagy Ungi) Márton (Visk,? – Feketeardó, ?)

Református pap és szénior 1636-tól 1644-ig. Máramarosszigeten 1635-től szolgált esperesként, Visken 1636-tól 1648-ig teljesített szolgálatot. Ezek után Szatmáron tanárkodott, majd az ugoicsai Feketeardóban lett lelkész, itt is hunyt el.

Szathmári (Szathmáry) Lázár Miklós (Szatmár, 1607. – Szatmár, 1656. január 11.)

Szatmáron kezdte tanulmányait, majd 1628 júliusában Sárospatakon lépett felső osztályokba. Ezek elvégzése után rektor lett szülővárosában, később igazgató. Innen külföldre utazott, és 1635. augusztus 18-án Leidenben, 1637. február 14-én Franekerben iratkozott be az egyetemre. Hazatérése után igazgató-tanár, 1638 második vagy 1639 első felében másodpap volt, 1640 vége felé pedig elsőpap lett Szatmáron. 1641-től Nagyecsedén, majd Szepsiben teljesített szolgálatot (1642 – 1645). 1645-ben Viskre, 1646 nyarán újból Szatmárra választották meg elsőpapnak. Mint viski pap prédikált az 1647. évi szatmári zsinaton Péter 1. 3, 8. alapján, ezért valószínű, hogy már ebben az évben Viskre lett kinevezve, mert egyháztörténetünk szerint 1648-tól 1650-ig volt viski lelkész. 1650-ben esperese lett a szatmári egyházmegyének, és még ez év júniusában püspöke a tiszántúli egyházkerületnek, de emellett tovább viselte az esperesi hivatalt is. Püspökségének legfontosabb mozzanatai a presbiterianizmus elleni küzdelemhez fűződnek.

Művei:

1. Disputatio Theologica... de Deo Patre et Deo Filio. Leiden, 1636.
2. Három halotti prédikáció gr. Bethlen Péter felett („Temetési pompa” c. gyűjteményben), Nagyvárad, 1646.

Üdvözlő verset írt Debreceni Péterhez (1637).

Gönci (Göncy) István (? – ?)

1650-1655-ben szolgálta a viski híveket.

Szepsi Koroc (Korocz) András (? – Nagybánya, 1684. nov. 24.)

Esperes. Sárospatakon tanult, ahol 1647 tavaszán érte el a felsőbb osztályokat. 1650 augusztusában rektor lett Szatmáron. Ezt követően külföldön, 1652-től Útrechtben, 1653. július 13-tól Franekerben, augusztus 30-tól Groningenben, végül pedig Leidenben folytatta tanulmányait. Hazatérte után 1654 nyarától újból szatmári rektor lett, de már 1655-ben lelkészi állást foglalt el Viskén egészen 1658-ig. 1660-ban Szatmárnémetiben találjuk, 1663-ban vagy 1664-ben megint Viskén. Utána neves tokaji lelkész lett. 1671-ben újra Szatmáron van. A szatmári egyházmegye 1675-ben esperessé választotta. Nagybányán, átutaztában halt meg.

Művei:

1. Disputatio Theologica De Aeterna Dei Praedestinatione... Lugd. Batavorum, 1654.
2. Prédikáció Bocskai Ujlaki Ferencznek... sírbatétele előtt. 17. Sept. Szepsi Korocz András. Debreczen, 1674.

Vilmányi András (? – ?)

1658 és 1660 között szolgált Visken. Szatmáron is lelkészkedett. 1669 – 1672 között másodszor is szolgálatot teljesített Visken.

Cserey Pál (? – ?)

1660 – 1669 között viski lelkész.

Viski (Vischi) Pál (Visk, ? – Visk, 1681 előtt)

A viski református iskola elvégzése után 1662-63-tól lett a Debreceni Kollégiumban tógás diák, contrascriba [17] és szénior is volt. 1669. április 9-én 200 tallért vett fel a Bursa sacraból külhoni tanulmányaira. 1669. augusztus 17-től Groningenben, 1670. május 2-től Franekerben hallgatott teológiát. 1671-ben is még itt tartózkodott, hiszen köszönőverset küldött Varsányi Dániel disputációjához. Hazatérése utáni sorsáról annyit tudunk, hogy 1672-től 1678-ig Visken lelkészkedett.

Szigeti (Szigethy M.) György (Máramarossziget, 1645 – Máramarossziget, 1705)

Esperes. Hazai tanulmányai után külföldre ment. 1668. szeptember 28-án a groningeni, 1669. március 29-én a franekeri egyetemre iratkozott be. Tudjuk, hogy peregrinus diák volt Utrechtben 1670-ben, ugyanis innen köszöntötte verssel Fogarasi János erdélyi lelkészt. Hazajőve, először másodpap lett szülővárosában, 1681-ben lelkész Visken. Peleskey szerint Visken 1678-tól 1680-ig teljesített szolgálatot, 1683 körül Huszton, 1690 körül Avasújvároson, 1694-ben pedig Máramarosszigeten. Nem sokkal ezután esperesévé választotta a máramarosi egyházmegye.

Műve:

Dissertatio Theologica De Prommissionibus Patrum Spiritualibus... Franekerae, 1669.

Üdvözlő verset írt Fogarasi K. Jánoshoz (1670), gyászverset Szilágyi Mártonról (1700).

Szenci (Szenczi) A. Pál (Szenc, 1644. – Debrecen, 1691. február 19.)

Esperes. Szencen tanult, majd Nagyszombatban, Komáromban és Sárospatakon. Innen Olaszliszkára ment rektornak, de ott csak két hónapot töltött. Külföldre utazott, ahol 1668. augusztus 8-tól Leidenben, augusztus 17-től Groningenben, 1669. június 23-tól Franekerben gyarapította ismereteit. Hazatérve, 1671-ben rektor lett Szatmáron, azután 1677-től lelkész volt Szatmárnémetiben, 1679-től Visken, 1681 áprilisától Debrecenben. Itt 1686-ban esperessé választotta a debreceni egyházmegye.

Művei:

1. Gvil. Amesii Medulla Theologica Illustra. Quam... defendit... Franequerae, 1670.

2. Részegesek Jajos Pohara. Avagy: Részegségről való praedicatio, melyet élő szóval a Debreczeni Nagy Templomban 23. Nov. Anno 1681 el praedicallott. Debreczen, 1682.

3. Emlékezetnek Oszlopa, avagy: Egy praedikatio, melyet Isten féltő tanácsos üdvözült Iona István Uram temetésekor el mondott... U. ott, 1684.

4. Halotti Ket Praedicatiok, mellyek közül: Az elsőt 10. Decemb. An. 1682. üdvözült Rosnyái János Uram: az másodikat 16. Jan. An 1684. üdvözült Hodosiné Aszszonyom felet az Debreczeni Nagy Temetőben elpraedikállotta... U. ott, 1684.

Latin versei vannak a debreczeni Brabeumban (1683) és a Hedera Poeticaban (1686). Üdvözlő verset írt a Drégelypalánki János «Via salutis» (1682) cz. művéhez s gyászverset a Nógrádi Mátyás halálára.

Viski Lőrinc (? – ?)

Viski Pál testvére, aki 1680 – 1703 között szolgált szülőfalujában.

Füsi Lőrinc (? , Erdély, 1658. – Nagybánya, 1715. június 25.)

Esperes. Nagyenyeden tanult, ahonnan külföldre ment. 1684. augusztus 11-én a leideni, 1685. augusztus 13-án a franekeri, majd újból a leideni egyetemnek lett hallgatója. Hazatérte után, 1697-ben vagy valamivel később Visken, 1690-ben Szatmáron, 1693-ban Felsőbányán, 1704-ben Nagybányán, 1710-ben Alsómisztótfaluban töltött be lelkési állást. 1708-ban vagy 1709-ben esperesévé választotta a nagybányai egyházmegye.

Műve:

De Josepho vero Christi typo, Leiden, 1686

Üdvözlő verset írt Debreceni Ember Pálhoz (1686), gyászverset Szilágyi Márton halálára (1700).

Respondens volt a rómaiakhoz írt levél magyarázata közben (1684).

JEGYZETEK:

[1] Peleskey Sándor (Ombód, Szatmár m., 1887. – Ombód, 1958.): református lelkész, író. Régi ref. családban született, ősei 1620-tól apai anyai ágon papok és tanítók voltak. A debreceni kollégiumban végezte tanulmányait, ahol esküdtfelügyelő lett. A kollégium ösztöndíjasaként a bázeli egyetemen tanult. Hazatérve Mezőtúron és Hódmezővásárhelyen

káplánkodott. Később a debreceni reformátusok tanítóképző intézetének tanára lett. Innen jött 1913. március 28-án Viskre, ahol 14 évig szolgált, s végül a csehek üldöztetése elől **1927**-ben Szatmárhegyre költözött rendes lelképásztornak. Volt egyházmegyei tanácsbíró, egyházkerületi jegyző, konventi és zsinati tag, az egyházi lapok főmunkatársa. Az 1925. szeptember 10-én a Losoncon megalakult *Református Irodalmi Társaság* alelnökévé, valamint a losonci teológiai szeminárium gyakorló teológia tanárává választották. Felesége Horváth Berta volt, aki fiatalon, huszonnégy éves korában Viskén halt meg „járványos tüdőlobban”, Bede László máramarosszigeti ref. lelkész és Jákób István kántor temették el.

Amikor addigi alakjában megszűnt a nagykárolyi egyházmegye, a királyhágó-melléki egyházkerülethez tartozó romániai részen az első esperek közé tartozott, 1940-től mint börvelyi, 1950-ig mint nagydobosi lelkész. Amikor pedig az erdélyi kerületben, felsőbb egyházi jóváhagyás nélkül, 1928. május 1-jétől 1931 közepéig – először Kisgalambfalván, majd 1929-től Balázsfalván – megjelent a *Református Lelkészek Lapja* Derzsi Endre lelképásztor-főszerkesztő irányításával, a lap királyhágó-melléki társszerkesztője Peleskey Sándor volt.

Művei:

1. A viski református egyház története, Kálvin Nyomda, Beregszász, 1925.

2. Tévelygők. A millenisták — bibliatanulók, az adventisták — szombatosok, a baptisták — újrakeresztelők tévelygéseiből. Kálvin kny. Nagyvárad. 1933.

[2] Peleskey Sándor (1925): A viski református egyház története. Kálvin Kiadó, Beregszász, 1925. 72 p.

[3] Czébely Lajos, (2002): Visk története. Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség, Ungvár, 2002. 306 p.

[4] Czébely Lajos, (1998): A viski magyar iskola története az egyházi iskoláktól a Kölcsey Ferenc Középkoláig. Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség, Ungvár, 1998. 148 p.

[5] A bolgár jelenlétet törekszik erősíteni Gjurov Alexander bolgár szerző könyve, (Gjurov 2001) amelyben tisztázva és nyomon követve azon végváratokat, melyeket a bolgárok akkori államuk határainak megvédésére építettek, vagy ugyanazzal a céllal a római korból maradtakat bővítették, a keleti bolgár határt védő várak között (Ungvár, Munkács, Beregszász, Huszt mellett) Visket is említi.

[6] A megye kialakulására I. Kristó, 1988. 492-497. p.; Szabó, 1994.; Kristó, 1999. 410-411. p.

[7] A Szent Ágoston szerzetesek gyulafehérvári konventjének 1300. január 6-i igazolása. (Mihályi 1901, 1).

[8] Mihályi János szerint Laczkfi András, Lajos király nápolyi helytartója, a moldvai tatárok elleni hadjárat győztes vezére még 1349-1350-ben is a következő titulust viselte: *Comes Siculorum, de Bistercia, de Marmorisio et de Brassau*. (Mihályi 1901, 6).

[9] Az eredeti okmánylevelet a régi kőtemplomunk sekrestyéjében tartották egészen az 1669-es nagy tűzvész idejéig, valószínű, a lángok martaléka lett. (A szerz.)

[10] A Tisza völgye [http://adatbank.transindex.ro/html/alcim_pdf3403.pdf] 45. p.

[11] A reformáció Debreceni Ember Pál szerint Huszton is 1556-ban „fejeződött be”. Lampe [Debreceni Ember]: i. h.

[12] Blandrata György, Giorgio Biandrata (1515 –1588): olasz származású antitrinitárius vallási reformátor, orvos.

[13] Bekes Gáspár (1520 körül–1579) János Zsigmond fejedelem első számú bizalmasa, Erdély egyik legvagyonosabb unitárius földbirtokosa volt. Báthory István fejedelemmé választása után Bekes trónkövetelőként lépett fel, harcba szállt Báthoryval, de csatát veszített, és menekülnie kellett. 1577-ben kibékiült Báthoryval, aki a lengyel lovassági csapatok főparancsnokává nevezte ki.

[14] A huszti várudalomhoz abban az időben az öt máramarosi koronavároson – Huszt, Visk, Técső, Hosszúmező, Sziget – kívül ide tartozott még Bustyaháza, Dúlfalva, Talabor, Száldobos.

[15] Visken 1790-ig, tehát bő két évszázadon át a presbitérium tisztét a városi magisztrátus töltötte be.

[16] 1. A régi magyar protestáns egyházi nyelvben az esperes neve; 2. a tanuló ifjúság elnöke, aki hatáskörre nézve régen mindjárt a rektor után következett.

[17] A contrascriba a szénior 2. segéde volt (l. a 16. jegyzetet), ki az énekekre s az előadás-mulasztásra tartozott felügyelni.

IRODALOM:

Gjurov Alexander (2001): Tizenegy évszázados bolgár jelenlét Magyarországon (bolgár nyelven). A Bolgár Országos Önkormányzat kiadványa, 2001.

Glück László (2006): Máramarossziget mezőváros helyrajza és társadalma 1600 táján. 2006. 427 – 445 p. [http://www.mtatk.hu/kiadvany/fiat/24_gluck_laszlo.pdf]

Kanyaró Ferencz (1891): Unitáriusok Magyarországon tekintettel az unitarizmus általános történetére. Lehmann és Baldi, Kolozsvár, 1891.

Karácsonyi János (1985): Magyarország egyháztörténete főbb vonásai-ban 970-től 1900-ig. Könyvértékesítő Vállalat, Budapest, 1985.

Kristó Gyula (1988): A vármegyék kialakulása Magyarországon. Nemzet és emlékezet. Budapest, Magvető Könyvkiadó, 1988.

Kristó Gyula (1999): Megyék születése a Felső-Tisza vidékén. Szabolcs-szatmár-beregi Szemle 34 (1999), 403–412. p.

Lampe, Friedrich Adolf [Debreceni Ember P.I.] (1728): Historia ecclesiae reformatae in Hungaria et Transylvania. J.van Pools, Utrecht, 1728.

Máramarosi diplomák a XIV., XV. századból. Egybegyűjtötte és jegyzetekkel kísérve kiadta apsa Mihályi János, Máramaros-Sziget, 1900.

Peleskey Sándor (1925): A viski reformárus egyház története. Kálvin Nyomda, Beregszász, 1925.

S. Benedek András (2001): Árvíz után, vízár előtt (Tanulmányok, esszék, kritikák). Minerva Műhely, Budapest—Beregszász, 2001.

Szabó István (1994): Ugocsa megye. Hatodik Síp Alapítvány (Budapest) – Új Mandátum Könyvkiadó (Beregszász), 1994 (második, átdolgozott kiadás).

Székely Sándor, Ar. Rákosi (1840): Unitária vallás története Erdélyben. Kolozsvárt, 1840.

Szentszéki Imre (1943): Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke. Budapest, II./I., 1943.

Szilágyi István (1858): Unitaria egyházak emlékezete Máramarosban. Sárospataki Füzetek, 1858.

Tóth Ferencz (1808): A' Magyar és Erdély országi protestáns eklésiák' Históriaja. Komárom, 1808.

Trócsányi Zsolt (2005): Törvényalkotás az Erdélyi Fejedelemségben. Gondolat Kiadó, Budapest, 2005.

Várady Gábor (1996): Máramaros. In: Máramaros megye. Honismereti írások a Monarchia korából (S. Benedek szerk.) Hatodik Síp Alapítvány – Mandátum Kiadó, Budapest – Beregszász, 1996.

Zoványi Jenő (1977): A magyarországi protestantizmus 1565-től 1600-ig. 1977.